

KÜRESELLEŞME VE KURALSIZLAŞTIRMA

Doç. Dr. F. Aylan ARI*

ABSTRACT

Globalization, as a policy triggered by International capital movement to overcome its deep crisis, implies opening up all economies to foreign trade and competition. International capital flow among economies, in both real investment and speculative forms, forces governments in developing countries to adopt various policies in adjusting their economies to foreign competition. However, that globalization means squeezing of government control on national economies puts severe constraints on policy-makers at home. Parallel to globalization deregulation, decentralization, privatization, and reregulation as the total sum of all such rules appear as prerequisites of globalization, though their effects may be rather detrimental to developing economies in the long-run. Thus; developing economies are put in a path in which reregulation understood as such should be observed on the one hand, and economic developmet could be achieved to catch up with developed economies on the other. Turkey, as a developing economy, is struggling with such contradictory constraints in both ways to preserve its floating position in the globalized world.

Key words: Globalization, deregulation, decentralization, privatization, competition.

Giriş

Kapitalizmin siyasî formatı olan ulus-devlet 1648 Westfalia Antlaşması'ndan beri iç kaynaklı sermayenin gelişebilmesi için ulus-içi tüm düzenlemeleri sermayenin genişlemesi ve gelişmesi doğrultusunda şekillendirmiştir. Vatandaş tipi yaratmak, tek hukuk sistemi oluşturmak, düzen ve kuralların oluşturulması ulus-devletin ana görevleri arasında yer almıştır. Ekonominin dış rekabete karşı korunması, içeride ulusal hukuk sisteminin oluşturulması, düzenli işçi-işveren ilişkisinin kurulması, bu bağlamda sendikal tabanın yerleştirilmesi ulus-devlet kuralları arasında sayılabilecek diğer

* *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*

uygulamalar olarak karşımıza çıkar. İkinci Dünya Savaşı ertesinde dönemde çoğu ulus-devletlerde uygulamaya koyulmuş olan sosyal devlet politikaları dahil, 1917 Devriminin kapitalist dünyada yarattığı korku ve fordist üretim sürecinde istihdam ağındaki milyonlarca emekçinin çetin mücadelesi yanında, asıl amacı itibarıyla, sermayenin iç piyasa gereksinimini karşılamaya yöneliktir. (Koray, 2005; 89-92) Genişleyen iç piyasalar özel sermaye birikimine katkı yapma amacı güden ulus-devlet politikaları arasında yer alıyordu. Bu ve benzeri kurallar özellikle ikinci Dünya Savaşı'ndan itibaren netleşerek şekillenen ulus-devlet kuralları olarak geliştirilmiş ve uygulanagelmıştır. Ulus-devletlerin temel kuruluş amacı olarak tanımlanan hukuk-ve-düzenin sağlanması ve korunması da, aslında sermaye için tanınmış bir kuraldır.

Küreselleşme ile tüm ülkelere öngörülen ekonomi politikaları artık tek ulus içinde sermaye yanlı kararlara olanak vermemekte, tüm yerküreyi sermayeye açarak, sermayenin girdi ve ürün piyasalarını ulus-devlet ötesine taşıma amacı gütmektedir. (Petras, 2002; 11-12) Daralan kâr hadleri şeklinde karşımıza çıkan birikim krizi ile karşı karşıya kalan merkez ülkeler sermayesi, bu kez tüm yerküreyi ürünlerini pazarlama ve üretim faaliyetlerini yürütme alanı olarak kendi hizmetine açmaya yeltenirken, ulus-devlet kuralları, birbirini tamamlarcasına, siyasal ve ekonomik alanlarda değişiklik geçirmiş ve merkez sermayenin amaçları doğrultusunda büyük bir değişim geçirme tüneline girmiştir. (Yeldan, 2005; 4) Ekonomilerin uyumlaştırılması, küreselleşmeye ayak uydurma ya da sair çeşitli ifadelerle dillendirilen bu güçlü dönüşüm, ulus-devlet temelinde eski ve yerleşik kuralların değiştirilmesini, yani önce kuralsızlaştırmayı, ikinci aşamada ise yeniden kurallaştırmayı zorlamaktadır. Söz konusu kuralsızlaştırma (deregulation) operasyonu, siyasî alanda yerelleşme (decentralization), ekonomi alanında ise özelleştirme (privatization) şeklinde oluşturularak, küreselleşmeye uygun yeniden kurallaştırma (reregulation) gerçekleştirilmektedir. (Ayman, 2005) Bu anlamda kuralsızlaştırma, işçi-işveren ilişkisi alanında, esnek istihdamı ifade eden dar anlamlı bir kavram olarak değil, tüm ulus-devlet kurallarının dönüştürüldüğü geniş anlamlı bir ifade olarak ele alınmaktadır. Geniş anlamlı kuralsızlaştırmanın açıklanmasında, esnek istihdam vb. çerçevede dar anlamlı kuralsızlaştırma uygulamasına da değinilecektir.

Kuralsızlaştırma uygulaması, her ne kadar tüm ekonomilerde uygulanıyor olsa da, küreselleşme politikalarının bir alt aracı olarak, merkez ekonomilerin çevresel konumlu ekonomiler üzerindeki hegemonik ilişkisinin bir sembolü ve uygulama aracı olarak görülmelidir. Diğer bir deyişle, merkezî sermaye önerileri ile kuralsızlaştırılan çevresel konumlu ekonomiler, ulus-devlet uygulamaları konumlarından daha güçsüz olarak merkez ekonomilerin hakimiyeti altına girme konumuna itilmekteler. Bu yazıda, Türkiye örneğin göz önünde bulundurularak, çevresel konumlu gelişmekte olan ekonomilerin küreselleşme politikaları altında kuralsızlaştırılmalarının söz konusu ekonomiler ve işleyişleri üzerindeki etkileri

incelenecektir.

Kuralsızlaştırmaya Konu Olan Alanlar

Kuralsızlaştırmaya konu olan alanları yönetsel ve ekonomik olarak ikiye ayırmak ekonomik olarak fazla geçerli olmamakla beraber, anlatım pedagojisi açısından yararlıdır. Böyle bir ayırım ekonomik olarak fazla geçerli değildir, zira bu iki alan birbirini tamamlar ve birindeki operasyon sadece öbürünü etkilemekle kalmaz, aynı zamanda, öbür alandaki amaçlara ulaşmada da bir basamak oluşturur. Küreselleşme politikalarında çevresel konumlu ekonomilerde yönetsel alandaki operasyonların temel amacı olmamakla beraber, gelecekteki fiili sonucunun bir çeşit yerel özelleştirme politikaları ile gelişmekte olan ekonomileri yerel alanlarının küresel amaçların hedefi içine alınması şeklinde oluşması kaçınılmaz görülmektedir. Bu görüş çerçevesinde, önce siyasal alanda yer alan yerelleştirme operasyonunu açıklayıp, ikinci aşamada da özelleştirmeler ve finansal operasyonlarla birlikte ekonomik alandaki kuralsızlaştırmalara, daha doğru ifade ile, yeni kurallar açıklanmaya çalışılacaktır.

Yoğun kriz yaşayan merkez ekonomiler sermayesinin çevreye yayılırken temel hedefi, toplumsal çıkar doğrultusunda olası karşıt güçleri ortadan kaldırmak ya da zayıflatmaktır. Bu amacın en belirgin hedefi ise açıkça devlettir. Bu nedenle, Washington Uzlaşması olarak bilinen küreselleşmenin temel kurallar dizisinde devletin küçültülmesi ve ekonomiden çekilmesi birinci ve vazgeçilmez bir kural olarak saptanmış bulunmaktadır. Oysa, monopollerin önlenemeyeceği alanlarda kamu kesimindeki monopol, özel kesimdeki monopole hem kaynak dağılımı, hem de gelir dağılımı açılarından tercihtir. Kuralsızlaştırma politikasında devletin hissesine düşen ana uygulama, ulus-devlet için bölge ekonomilerinin merkezle ilişkisini zayıflatmaktır. Gelişmekte olan çevresel konumlu ekonomilerde yaşanan bölgesel farklılıklar, gelişmiş ekonomilerdeki yatırımcı ve spekülâtif sermayenin ilgisini çekmektedir.

Küreselleşmenin öne çıkardığı bireyselci görüşe analogik olarak yerelci görüşler de siyasal anlamda demokratik olarak algılanmaktadır. Bu görüşte doğruluk payı olmakla beraber, aynı siyasal yapı içinde oluşmuş bölgesel farklılıkların gereği biçimde giderilememiş olması ne derece iç sömürüyü yansıtıyorsa, farklı siyasal yapılar içine alınan farklı bölgesel yapılarda geri bölge aleyhine belirli bir sömürünün ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Son aşamaları belirli bir zaman boyutu içinde oluşacak böylesi politikalar ilk aşamalarda tüm çevrelere fevkalâde cazip gelebilir. Görece geri bölge yönetimleri siyasî birlik içinde merkez yönetimden gerekli desteği alamadığı düşüncesi ile uluslararası finans çevrelerine açılmayı önemli bir avantaj, hatta kalkınabilmeleri için uygun kanal olarak algılayabilirler. Söz konusu siyasal birlik içinde görece kalkınmış bölgeler ise, politik avantaj sağlama peşinde olabilecek

siyasal kadroların olası programları çerçevesinde zenginliklerini geri bölgelerle paylaşmak istemiyor olabilir. Bu durumda merkezî yönetim biçiminde yerelleşme politikalarına kayış, sadece görece yoksul yerel idarelerin değil, varlıklı bölgelerin de, kısacası, ülke politikasında başat rol oynayan burjuvazinin algılamasına da olumlu yansır. Böylece, farklı çıkarsal algılama biçimlerinin aynı paralele girmesi sonucunda oluşan fikir birliği, siyasal olarak da demokrasi zeminine oturtulunca, yönetsel kuralsızlaştırma sonucunda ülke ekonomisinin güçlü merkez ekonomilerle yanyana gelmesi kaçınılmaz olur. (Ghosh, 2005; 144-155)

Yönetsel kuralsızlaştırma ekonomik kuralsızlaştırmanın tabanını oluştururken, merkez ekonomilerin küreselleşme politikaları açısından asıl hedef ekonomik alanda kuralsızlaştırmanın sağlanmasıdır. Ekonomik alanda kuralsızlaştırma, yazının başında da belirtildiği üzere, devletin ekonomiden çekilmesi, özelleştirme ve reel ekonomiden parasal-spekülâtif alana kayma şeklinde gerçekleştirilmektedir. Açıktır ki, bu dönüşümden çevresel konumlu ekonomiler değil, güçlü merkez ekonomiler kazançlı çıkmaktadır.

Söz konusu oluşumun süreçleri şöyle şekillenmektedir. Önce devletin ekonomiden çekilmesini ele aldığımızda, iki veçheli bir oluşumla karşı karşıya geliriz. Bunlardan birincisi kamu harcamalarında kısıntıya gitmek amacıyla kamu hizmetlerinin mutlak olarak ya da hizmet düzeyindeki artışlarının kısılması, ikincisi ise, harcama kısıntısına gitmeden, kamu hizmetlerinin üretilmesinin ve topluma ulaştırılmasının özelleştirilmesidir. Özellikle ağır borçlu konumdaki gelişmekte olana ekonomilere önerilen programların ana çerçevesi borç anapara ve faizlerinin bütçe tasarruflarıyla ödenmesidir. IMF programı çerçevesinde Türkiye'ye verilmiş olan programda da faiz dışı fazla oluşturulması önerisi bu programın iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Bütçe harcamalarının kısılması borç ödemesi için gerekli kaynağın yaratılmasına, bazı kamu hizmetlerinin özel kesime üretilmesi ise, özel kesime yeni faaliyet ve kâr alanı açılmasına yöneliktir. Böylece, hem alacaklıların alacakları garanti altına alınmış, hem de özel sermayeye yeni faaliyet ve kâr alanı açılmış olur.

Kamu kesiminden özel sektöre kaynak aktarma mekanizmalarından ikincisi de, kamu mülkiyetindeki üretim araçlarının, fabrika ve benzeri üretim ünitelerinin özel sektöre devri anlamında özelleştirmelerdir. Merkez ekonomilerden çevreye yayılan sermaye, önündeki en büyük engel olan kamu işletmelerinin ortadan kaldırılma yolu olan özelleştirmeleri dayatmaktadır. Kamu mülkiyetindeki üretim ünitelerinin özelleştirilmesi, kamusal birikimin belirli bir bedel karşılığında özel kesime devri anlamına gelmektedir. Söz konusu devir işleminin işletmenin gerçek stok değerinde yapılması, gelecekte sağlanacak olan gelirlerin şimdiki değerinin anlık tahsil edilmesidir. İlk bakışta, söz konusu işlemin basit bir transfer anlamına geldiği düşünülüyor olabilir. Ancak, işlemin uzun dönemli ekonomi ve toplum üzerindeki etkisi çok farklıdır; bu süreci bir tür birikmiş varlıkların el değiştirmesi olarak görmek yanlış değildir. (Harvey, 2003;

120-127) Zira, güçlü üretim ünitelerini ele geçirmiş olan sermaye hemen tüm toplumsal ve politik kararlarda söz sahibi olur. Özelleştirmelerde güçlü merkez ülke sermayelerinin söz sahibi olması, çevresel konumlu ekonomilerin merkez ekonomiler tarafından ekonomik olarak etki altına alınması anlamına gelir. Dünya Bankası projeleri çerçevesinde borç/öz sermaye (debt/equity) dönüşüm projesi birçok Lâtin Amerika ülkelerinde uygulanmış ve bu ülke özvarlıkların başta ABD olmak üzere diğer merkez ülke sermaye sahiplerinin eline geçmiştir. Türkiye'de de TÜPRAŞ, TELEKOM vb. gibi büyük ve güçlü kamu ünitelerinin özelleştirilmesinde yabancı yatırımcıların piyasaya girmeleri ekonominin yabancılaştırılmasının en belirgin örneğidir. Ekonomik alandaki kuralsızlaştırmanın bariz örneği olan özelleştirme, aynı anda kamu kesiminden özel kesime kaynak ve güç aktarımını ifade eder.

Küreselleşme politikalarının yeryüzüne yayıldığı döneme borçlu ekonomiler olarak yakalanan gelişmekte olan çevresel konumlu ülkelerde yaşanan diğer bir kuralsızlaştırma uygulaması reel ekonomi alanlarının spekülâtif alanlar lehine daralmasıdır. Söz konusu ekonomilerde yüksek düzeyde kamu kesimi borçlanma gereksinimi faiz haddinin yüksek oluşmasına neden olarak, ekonomiye dış tasarruf akışına sebep olmaktadır. Yüksek faiz haddinin tetiklediği döviz girişi ekonomiyi kısa dönemde rahatlatırken, uzun dönemde hem spekülâtif alana savrulmasına, hem de dış ticaret açığını büyütürken ekonominin dışa bağımlılığının artmasına neden olur. Yüksek faiz nedeniyle ekonomiye giren döviz, yerli paranın aşırı değerlemesine neden olarak, neticede ithalâtın yükselmesi ve ihracatın ise gerilemesiyle dış ticaret açığını büyütür.

Büyüyen dış ticaret açığının carî dengede görece ufaltılabilmesi sermaye hareketlerinde kaynak girişini zorunlu kılar. Bunun için de faiz haddinin yükseltilmesi kaçınılmaz olur. Önlenemeyen kamu kesimi borçlanma gereksinimi yanında, dış ticaret dengesizliğini finanse edebilmek için devamlı olarak yüksek faiz haddi uygulamasını gündemde tutmak dış tasarruf yanında iç tasarrufların da reel sektörden spekülâtif sektöre kaymasına neden olur. Dış ve iç tasarruf kaynaklarının spekülâtif alana kayması, ekonomide gelir dağılımının bozulmasına neden olurken, aynı zamanda reel alanların çökmesi sonucunda işsizliğin de nedenini oluşturur.

Faiz haddinin yükselişini telâfi etme gayreti içindeki üretici kesim, dış rekabet karşısındaki sıkışıklığını hafifletebilmek için, hem istihdam politikalarını değiştirir, hem de ücret baskılama yoluna gider. Emek istihdamını daraltarak ve ücretler üzerinde baskı uygulayarak kâr oranlarını korumaya çalışan özel sermaye (Akyüz ve diğerleri, 2003; 479-484) yaşam alanını koruyabilmek için kamu kesimini de zorlar ve vergilerde avantaj sağlama yoluna gider. Böylece sosyal alanda yaşanan çöküşlere koşut olarak, kamu kesimi borçlanma gereksinimi de yükselir. Yükselen kamu kesimi borçlanma gereksinimi ekonomide faiz haddinin geriletilmesini engelleyerek ya da geciktirerek, carî açığın finansmanına destek

verirken, ekonomi için uzun dönemde ne denli zararlı olabileceğinin gözlerden uzak kalmasına neden olur. Yüksek faiz kısa dönemde carî açığın finansman aracı olma işlevini görürken, aynı anda hem emek üzerinde hem de kamu kesimi üzerinde büyük yük oluşturur. Bunların da ötesinde yüksek faiz, gelir dağılımını bozarken, işsizliğin yaygınlaşmasına ve derinleşmesine neden olur. Kısacası, kısır döngü şeklinde çalışan ekonominin verimsizliği, kamu kesimi borçlanma gereksinimi ve yüksek faiz emeğe ve tüm topluma büyük bir yük yıkarak, genelde yoksulluğun yaygınlaşmasına ve derinleşmesine yol açar.

SONUÇ

Küreselleşme akımı gelişmiş, ekonomilerde yoğun kriz yaşayan sermaye dokusunun çevresel ekonomileri yeniden yapılandırma politikaları altına alma aracı olarak görüldüğünde, bu doğrultuda geliştirilen ve uygulanan politikaların, uzun dönemde, gelişmiş ekonomilerin çıkarına, buna karşın gelişmekte olan çevresel konumlu ekonomilerin ise yeni bir uygulama biçimine girdiği gözlemlenir. Ancak, bu açık gerçeğe rağmen, gelişmekte olan ekonomiler siyasal karar organlarının kendi halkları ve tabanın çıkarları doğrultusunda farklı politikalar geliştirmeleri, bu transformasyon sürecini oldukça problemlili bir konuma sokmaktadır. Bu transformasyonun sıfatı ise “piyasa”dır. Piyasa kavramı, Yeni Dünya Düzeni çerçevesi ve amaçları doğrultusunda yeniden yorumlanmadıkça, klâsik ve neo – klâsik iktisadın “tam rekabet” koşulları altında geliştirilmiş ideal kavramlarla ele alınıp, yeni koşulların çözümlenmesinde kullanılamaz. Bu bağlamda kuralsızlaştırma (deregulation), kuralsızlaştırma çerçevesinde uygulamaya koyulan yerelleşme (decentralizatio), özelleştirme (privatization) ve böylece yeniden kurallandırma (reregulation) politika ve uygulamaları, yeniden yapılanma anlayış ve politikaları doğrultusunda ele alınıp, toplumsal çıkar doğrultusunda yorumlanmaya muhtaç kavramlardır.

KAYNAKÇA:

Akyüz, Yılmaz, H. Flassbeck, R.k. Wright: “Küreselleşme, Eşitsizlik ve İşgücü Piyasası”, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003. Ayman, Birgül Güler: Yeni Sağ ve Devletin Değişimi- Yapısal Uyarılama Politikaları, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.

Ghosh, Jayati: “Bölgeselcilik, Yabancı Yatırımlar ve Kontrol: Dünya Ticaret Örgütü Dışında Yeni Oyunun Kuralları”, Yeni Emperyalizmin Ekonomisi (Derleyen E. Yeldan ve diğerleri), Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2005. Harvey, David: Yeni Emperyalizm. Everest Yayınları, İstanbul, 2003.

Koray, Meryem: Sosyal Politika, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.

Petras, James: Küreselleşme ve Direniş. Cosmopolitik Kitaplığı, İstanbul, 2002.

Yeldan, Erinç, “2001’den 2005’e Dünya Sosyal Forumları”, Yeni Emperyalizmin Ekonomisi. (Derleyen E. Yeldan ve diğerleri), Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2005.

